https://doi.org/10.24271/garmian.81 http://garmian.edu.krd

نادادپەروەری میدیا لە ڕوماڵی مافی قوربانیانی ئەنفالدا

عومەر محەمەد

پێشەکی

پەیمانی لۆزان مافی کوردی دابین نەکرد، بەڵکو بووە مایەی کێشەی قوڵ بۆ کورد و ئەو دەوڵەتانەش کە کوردستانیان خرایەسەر، دەوڵەتەکان لە سۆنگەی دیدی ڕەگەزپەرستانەیانەوە هەمیشە کێشەکەیان وەک کێشەی کورد بینیوە، نەک هی وڵاتەکانی خۆیان ! بۆیە تا دێت قەیرانەکان قوڵ دەبنەوەو سنوری ناوخۆ دەبەزێنن،مەترسیدارترین دەرئەنجامی ئەو کێشەیەو بەدبینی جەنگی خوێناوی نێوان ئێران وعێراق بوو، کە ڕیشەی دەگەڕێتەوە بۆ ڕێککەوتننامەی جەزائیری ساڵی ١٩٧٥ و شکستی بزوتنەوە چەکداریەکەی کورد، ناوەرۆکی ڕێکەوتنەکە بریتی بوو لەوەی ئێران چیدی پشتیوانی مەلامستەفا نەکاو لەبەرانبەریشدا عێراق دەست لە نیوەی دورگەی عەرەب هەڵگرێ، بەڵام کێشەکە نەبرایەوەو سەری کێشا بۆجەنگێکی درێژخایەن.

ڕاستە لە میانەی جەنگەکەدا هێزە ئۆپزسیونەکانی کوردی عێراق بوونە هاوپەیمانی ئێران و کوردستانی باشوریش، بووە مەیدانی جەنگی هەردوو وڵات، بەڵام ئەوە نابێتە پاساو بۆ عێراق لە ناو تەپ وتۆزی جەنگدا شاری هەڵەبجەی گاز بارانکردو خەیاڵی لە مێژینەی (جینۆسایدی کورد) بەتۆمەتی بەکرێگیراوی ئێرانی لە تاوانی ئەنفالدا جێبەجێ کرد، ئەنفال وهەڵەبجە تاوانی سەدەی بیستەم بوون، بەڵام سەدەیەکی تریش کاریگەرییە سیاسی وکۆمەڵایەتی و دەرونیەکانی بەزەقی دەمێننەوە،لەو تاوانەدا میدیای بەعس ڕۆڵێکی فاشیانەی لە هاندانی جەلادو ڕەشکردنی قوربانیدا بینی و سوپای عێراق بە پشتیوانی گاز، جەنگی بردەوە، بەڵام ئەخلاقی دۆڕاند.! دەبوو ئەمە لە دوای ڕاپەڕینی ئازاری ١٩٩١ ەوە ببێتە پەند بۆ میدیای کوردی. چونکە ئەرکی میدیای دوای جەنگ، پشتیوانی کردنی بەعەدالەتی ئینتیقالی و ڕێکخستنەوەی وڵات و گەرانەوەی شکۆیە بۆ دادگاکان بەمەبەستی دادگایی کردنی تاوانباران، هەتا وەک ئامرازێکی کاریگەر ڕۆڵی هەبێت لەهەستانەوەو بنیاتنانەوەی کۆمەڵگەو گەرانەوەی شکۆ بۆ هاوڵاتیان . بەڵام ئەفسوس نەک ئەوەی نەکرد بەڵکو زۆرجار هەتا ئاستێکی مەترسیدار پێچەوانە جوڵاوەتەوە .

ئامانج

ئامانجی ئەم بابەتە ئامارو چۆنێتی کۆمەڵکوژیەکە نی یە، بەڵکو ڕۆڵی میدیای پاش جەنگ و چیرۆکی قوربانیەکانە کە ئێستاش حکومەت و کۆمەڵگە پێوەی گیرۆدەن، تیشک

خستنه سەر ڕۆڵی خراپی میدیاو نا دادپەروەری وبێباکی له روماڵدا. هەتا میدیا ئەرکی گەرانەوەی شکۆی قوربانی لەئەستۆ بنێت و چیدی دەست وپێ سپی نەمێنێتەوەو به نەشارەزایی روماڵ نەکات. چونکه حیکمەتی میدیای دوای جەنگ لەوەدایه، ئومێد بەخشبێ و قوربانی لەناو تراژیدیادا نەهێڵێتەوەو هەڵیستێنێتەوە سەرپێ.

چەند نمونەیەک له تایتڵی ڕۆژنامەو گۆڤارو ماڵپەڕەکان .

بەڵام میدیای کوشنده تاوانی گەورەی جینۆساید له ناموسی کەسەکاندا کورت دەکاتەوەو قارەمانەکان و شایەتحاڵه زیرەکەکان فەرامۆش دەکاو، شاشەکان پردەکات له وێنەی ترسناک و ئێسکەکانی ناوگۆری بەکۆمەڵ بەمەش منداڵان دەتۆقێنێ . مانشیت وهەواڵی تەمومژاوی له پێناوی فرۆشتندا بڵاودەکاتەوەو بێباکه له بێ ئومێد بوونی خەڵک . باسەرنج بدەینه چەند تایتڵێکی میدیایی :

1. ژنانی کورد له مەلهاکانی مصرن ! ڕۆژنامەی میدیا ژماره (٢٧٩)
2. قێزم لەو کەسانه دەبێتەوه کەکار بۆ دۆسێی ئەنفال دەکەن ماڵپەڕی ئاوێنه ڕۆژی جاشەکان له دادگا نێودەوڵەتیەکان دەدرێنه دادگا ! ڕۆژنامەی هاوڵاتی ژماره (٤٥٠) ڕۆژی ٢٠٠٨/٨/٢٠ (لەکاتێکدا هەموو کەسێکی شارەزا لەیاسا دەزانێت ئەمه درۆیەکی گەورەیه لەگەڵ خوێنەردا دەکرێت چونکه دادگای نێودەوڵەتی بۆ دادگایی کردنی جاش دانەمەزراوه بەڵکوله دۆسێی نێوان وڵاتان دەکۆڵێتەوه).
3. شایەتحاڵەکانی ئەنفال لەدادگای باڵای تاوانەکان لاوازن و نازانن قسه بکەن ! ڕۆژنامەی هەواڵ ٢٣٧ ٢٩ی ئاب ٢٠٠٦ . هەروەها رادیو نەوا ٣٠ ئابی ٢٠٠٦ .
4. منیان نەبرد بەڵام ژنێکی دەمخواریان بردووه بۆ دادگا، نازانێ قسه بکات (ڕادیۆنەوا– ٢٠٠٦/٨/٣٠)

میدیا وەک مینبەرێک بۆ بازرگانی وساختەکارانی دۆسێی ئەنفال

میدیا بووەته مینبەریبازرگان و ساختەکاران، که له پێناوی بەرژەوەندی خۆیاندا سڵ لەهیچ ناکەنەوه. بێگومان هیچ دەزگایەکی میدیایی نیه هەڵەی پێدا تێنەپەڕێ بەڵام میدیای کوردی لەدوای دەرکەوتنی راستیش ئامادەی پۆزش هێنانەوەنییه.

دوو چیرۆک بۆ نمونه باس دەکەین :

(١)

ڕۆژنامەنوس فەرمان عەلی : چیرۆکێکی ساختەی لەبارەی ١٨ کچه ئەنفالکراوەکەوه داتاشی و هەفەنامەی میدیا ژماره (٢٦٧) به مانشێتێکی گەورەو کەرامەت شکێن بلاوی کردووەتەوه .

(٢)

روشدی سەعید جاف خاوەنی كۆمپانیای عادل ئەلموتەحیدە، لە هەڵای راگەیاندن ودرامای نیران صدیقەی كەناڵی (CBC)ی قۆستەوەو هەوڵیدا بازرگانی بە دۆسێی (١٨) كچ و ژنی ئەنفالكراوی كوردەوە بكات، چەند گرتەیەكی ڤیدۆیی ساختەكردو دوای گرێبەستی نێوانیان پیشانی وەزارەتی شەهیدان وئەنفالكراوانی دا، بەڵام سەرئەنجام دەركەوت راست نیە .

بەداخەوە نەمیدیا پۆزشی هێنایەوەو نە حكومەتلێپرسینەوەیان لەم بێرێزیە كرد، هەڵبەت لە ناو میدیای كوردیدا نمونەی تر زۆرن، كە لە پێناوی پارەو ناوبانگدا چیرۆكی بێ بنەمایان بڵاوكردووەتەوەو گورزی كوشندەیان لە دۆسێكەو مافی قوربانیەكان داوە.

فەرامۆشكردنی قارەمانەكان

(حاجی ڕەحمانی نارنجەڵە) جوتیارێكی گوندی نارجەڵەی ناوچەی هەورامانە ساڵی ١٩٧٦ راگوێزران بۆ ناحێی سیروان لە ١٩٨٨/٣/١٦ هەموو خانەوادەكەی بەرچەكی كیمیایی كەوتن و بریندداربوون، تەنانەت زۆربەی منداڵەكانی بینابیان لەدەستدا، لەوكاتەدا كە سوپای عێراق شكستی هێنا، سەربازێكی عیراقی بەناوی (خالید عبدالكریم علوان) چەكەكەی فڕێداو خۆی بەماڵی حاجی رەحماندا كردو (خاتر اللە خاتراللە) داوای هاوكاری لێكرد حاجی نەک بیری لە تۆڵەكردنەوە نەكردەوە بەڵكو دەستیک جلی كوردی لەبەركردو كردی بەكوڕی خۆی و لەگەڵ خۆیدا گەیاندیە كەمپەكانی ئێران و دوایی گەڕانەوە بۆ عێراق، ئێستاش خالید لەنەجەف دەژی ئەمە پەندێكی گەورەیە بۆ لێبوردەیی و ئاشتی نێوان نەتەوەكان و ڕەتكردنەوەی بەكردەوەی فاشیزمە ئەم چیرۆكە هەم ریزگرتنێكی بەكردەوەی قوربانیەكانمانە و هەم شانازییەكی گەورەیە بۆ هەمووومان. كەچی عەجایەب ! میدیا بایەخی پێنەدا. ؟!
چەند جوانە لە رۆژی ١٦/٣ دا هەموو تەلەفزیونەكان پێكەوە خالید بخەنە سەرشاشەكانیان و چیرۆكی خۆی بگێرێتەوە. بروانە ئەنفالستان ژمارە ١١

شێخ حوسێنی هەزاركانی

شێخ حسێنی هەزاركانی پیاوێكی ناسراوی گەرمیان بوو، خۆی و هەردو ژنەكەی و ١٠ كوروكچی ئەنفالكران، پێش پەلاماری ئەنفال، هەندێك سەرۆک جاش هەوڵیان لەگەڵدا كە گوندەكەی بەجێبهێڵێت و بچێت لەكەلار دابنیشێت بەڵام ئەو داواكەی رەتكردنەوە، كە دەستگیركران و گەیەنرانە قەڵای قۆرەتوو، هەر ئەو دۆستانەی هەواڵەكەیان گەیاندە عزەت دوری، دوری بۆخۆی چووەتەلای سەدام و داوای ئازادكردنی كردووە، سەدام بروسكەی كردبوو بۆ پیشەوای فیرقەی ٢١ كە شیخ حوسێن ومنداڵەكانی ئازاد بكەن، بەڵام شێخ حوسێن مەرجی هەبوو، گوتبووی هەموو ئەوخەڵكەی لە قەڵای قۆرەتوو گیراون، ئازاد بكرێت، تەنانەت

ئەفسەرەکە پێی گوتبوو ئەوە ئەمری سەرۆک سەدامەو دەبێت ئازادت بکەین و ئێرە بەجێ بهێڵیت، خۆت و هەردو ژنەکەت ومنداڵەکانت سواری سەیارەیەک دەکەم و دەتانبەم بۆکەلار، بەڵام شێخ وتبوی سەدام ئەمری بەئێوە کردووەو منیش ئەمر بەخۆم دەکەم مردن وژیانم لەگەڵ ئەم خەڵکەیە .

ئەوان مەرجەکەیان قبوڵ نەکردو ئەمیش بە بریارەکەی سەدام قایل نەبوو، بۆیە خۆی و هەردووهاوژین ومنداڵەکانی هەمووئەنفالکران . کەچی میدیا ئەم قارەمانەشی فەرامۆش کردووەو ئەگەر باسی بهێننە پێشەوە باسی دیوەخان و تەکیەو دەروێشەکانی دەکەب، نەکهەڵویستە بەرزەکەی.!

لەوە کوشندەتر کەناڵی پڕ بینەری (ڕوداو) لێرەوە چووبوون بۆئەردەن هەتا " شێخ جەعفەر بەرزنجی" تۆمەتباری ئەنفال قسە لە ڕۆڵی ئازایانەو نیشتمانپەروەری ئەم مرۆڤە بەهەڵویستەیان بۆ بکات !

ناداد پەروەری لە رومانَدا

لێرەدا گلەیی و قسە بەهادارەکەی عارفی گوندی کلێسە پێویستە، کە لەدیدارێکی نێوانماندا گوتی: ئێمە بەهای چپسی پەتاتەمان نیە، چونکە ساڵی جارێک یادی ئەنفال دەکرێتەوەو تەنها دوو دەقە مافی قسەکردنمان پێدەدەن، بەڵام چپسی پەتاتە هەموو سەری سەعاتێک پێنج دەقە لەسەر شاشەیە.

چیرۆکی بوخچەکان

مرییەم وفریا دوو کەنیشکی گوندی تیلەکۆی گەرمیان وئامۆزای یەکترین،بە دابونەریتی کۆمەڵایەتی ژن بە ژنیان پێکراوە. مریەم بۆ ئەنوەرو فریاش بۆ کەریم، بەرلە پەلاماری ئەنفال مەلای گوند لەمایسی ساڵی ١٩٨٧ رەوایی بە رێکەوتنی دەستگیرانەکانداو شیرینیان خواردەوە. ئەمە هاوکات بوو لەگەڵ بریاری گەمارۆی سەرگوندەکان،لەلایەن نوسینگەی باکوری حزبی بەعسەوە کە هاتوچۆ لەشارەوە بۆگوندو بەپێچەوانەوە قەدەغە بوو.
مریەم ساڵح لە دایکبووی ساڵی ١٩٦٩ ساڵی ٢٠٠٩ کۆچی دوایی کرد.
فریا سابیر کەریم لەدایکبووی ساڵی ١٩٦٨.

لەدۆخێکی تەواو ئاڵۆزدا، بە زەحمەتێکی زۆرجلی بووکێنیەکانیان گەیەنرایەوە گوندی تیلەکۆ. باوکی فریا دەڵێت : بەنیاز بووین ئەم (هەفتەنا،ئەوی تر) زەماوەند بکەین"

بەهاری ساڵی ١٩٨٨ تیلەکۆ کەوتە بەرپەلاماری ئەنفال،ئەنوەرو کەریمیش لەگەڵ گوندنشینەکاندا گیران و ئەنفالکران و ئیتر جارێکی ترنەبینرانەوە،(فریاومرییەم) بەرێکەوت ڕزگاریان بوو، ئیدی خەونی دەستگیرانەکان هەرلەدڵاندا مایەوە و هەرگیز نەگەیشتە ئاکام و چیرۆکی بوخچەکەی مریەم درەنگانێک گەیشتەناو میدیای کوردی.

فریاو مریەم کە سالانێکی زۆر چاوەڕوانی دەستگیرانەکانیان بووم. زۆر دڵخۆش بوون بە ڕاپەڕین، بەلام هەر چاوەڕوانی بوو، ساڵی ٢٠٠٣ کە پەیکەرەکانی دیکتاتۆر روخان جارێکی تر ئومێدیان پەیدابووەوە، بەلام هەر زوو هەڵدانەوەی گۆڕی بەکۆمەڵ ئومێدەکانی کوشتن و کۆتایی بە چاوەڕوانی هێناو بە دڵشکاوی بوخچەکانیان وا پێچایەوە کە بۆ هەتا ئەبەد نەیکەنەوەو لە دوای ئامۆزاکانیان هاوسەرگیری لەگەڵ کەسی دی نەکەن.

(فریا)یش وەکو (مریەم) هەتا ساڵی ٢٠٠٦ جلەکانی بوکێنیەکەی وەک یادگارییەکی بەنرخ لەلای خۆی پاراست، بەلام کاتێک نەخۆشی و هەژاری تەنگی پێیهەڵچنی، ناچار بەشێک لە جلی بوکێنیەکەی بۆخەرجی نەشتەرگەری جەستەی فرۆشت!

یاسای ماف وئیمتیازی کەسوکاری شەهیدان وئەنفالکراوان، هیچ برگەیەکی تێدانیە بۆ مافی کەسانی هاوشێوەی ئەم دوو مرۆڤە. بەلام میدیا لێی بێئاگایە . گرفت چی یە؟ لەبەرئەوەی گرێبەستی هاوسەرگیریان لەدادگادا نیەو مەلایەک پێکی هێناون هیچ ماف وئیمتیازێکی ئەنفالکراوان نایانگرێتەوە.

بەلام میدیا ناداد پەروەرانە مامەڵەی لەگەڵدا کردوون یەکێکیانی کردووە بەئەستێرەو ئەوی دی فەرامۆش کردووە. کەچی لە چیرۆکدا یەکسانن .

دەرئەنجام :

بە گەرانێکی کەم بەناو میدیادا (بینراو بیستراو نوسراو) دا دەیان تایتڵ لە (هەژاری نوسین، کەرامەتشکاندنی ئاگایانەو نائاگایانە، بەقارەمانکردنی جەلادو بێبەهاکردنی قوربانی، بەکەل وپەلکردنی قوربانی و بێ بەهاکردنی ئینسان تا دەگاتە پەلاماردانی فاشیانەی مافی ئەوی دی) هەموو ئەمانە لە میدیای کوردیدا بە زەقی بەرچاو دەکەون . کەلێرە بەدواوە نمونەیان لە دەخەمە ڕوو، لەم سەرەتایەوە چەند خاڵێک دەکەمە دەروازە :

1. میدیای کوردی ڕۆڵیکی خراپی بینی لە ناساندنی دۆسێی ئەنفالدا، خواستی دادپەروەری لە ئیمتیازو موچەدا کورتکردەوە.
2. لە خستنەروی چیرۆکەکانی ئەنفالدا، هێندەی تێکۆشاوە سۆز بکاتە بنەما بەو ئەندازەیە لە لۆژیکی هەستانەوە دورکەوتووەتەوە، لە جەنگی دژی داعشیشدا نەیتوانی ئەم چەوتی تێگەیشتنەی راستبکاتەوە، بەڵکو بەناراستەوخۆ بووەوە بە مینبەری داعش. بە پێشاندانەوەی قوربانیەکان وەک زەلیلێکی هەمیشەیی و دوبارە پیشاندانەوەی هەمان ئەو وێنانەی داعش بە دیجیتاڵ دەیگرتن و بەمەبەستی جەنگێکی دەرونی وشکستپێهێنان بلاوی دەکردنەوە، کەچی میدیای کوردی لە تویتەرو تۆری کۆمەلایەتی فەیسبوکەوە دەیخستەوە سەر شاشەی تیڤیەکان و ڕوپەری ماڵپەرو رۆژنامەو گۆڤارەکان ! بێ ئاگا لەوەی ئەم وێنانە هەتا کەسێک رادەچڵەکێنن بۆ بەرەنگاری سەدکەس بەچۆکدا دەهێنن.

3. لەدروستکردنی یادەوەری دەستەجەمعیدا کەم تەرخەم وبێباک بووە، چونکە ئاستی تێگەیشتنی هەرمیللەتێک بەوەدا دەردەکەوێ کە تاچەند یادەوەری بالآی کردووە..؟ بەداخەوە خاوەنی مێژوویەکی خوێناوین بەلآم یادەوەریی سەراسەریمان نیە.
4. میدیای کوردی ڕۆنەچووەتە ناو دۆسێی جینۆسایدەوە،بەڵکو بە خوێنساردی و بێباکییەوە بەلایدا گوزەری کردووە، بۆیە هەرگیز لەوەشی نەپرسیوەتەوە کەوا دۆسێی ئەنفال لەبری دەستکەوتی سەراسەری کراوەتە کەلوپەلو کارتی بەرژەوەندی تایبەتی.
5. میدیای حزبی بۆ بەرژەوەندی حزبومیدیای ئۆپزسیون و ئەهلیش لەدژی دەسەلآت بەکاریان هێناوە.

سەرچاوەکان :

1. ماڵپەڕی ئاوێنە ڕۆژی www.awene.com/DirejeyGoshe.aspx?Jimare=827http://
2. ڕۆژنامەی هاولآتی ژمارە (٤٥٠) ڕۆژی ٢٠٠٨/٨/٢٠
3. (ماڵپەرو ڕۆژنامەی ئاوێنە، ماڵپەری سبەی، ماڵپەری پێنوسەکان،لڤین)
4. ڕۆژنامەو ماڵپەڕی هەواڵ بەنمونە هاوکات .
5. ڕادیۆ نەوا٣٠ /٢٠٠٦/٨ (بۆ ماوەی نزیکەی هەفتەیەک ئەم قسەکەرامەتشکێنانەی لێدایەوە)
6. ڕۆژنامەی میدیا ژمارە (٢٧٩) ٢٠٠٦/٤/١٨
7. گۆڤاری ئەنفالستان ژمارە (٧. ٨. ٩. ١١)
8. بروانە ئەنفالستان ژمارە ١١ دیدار لەگەڵ ڕۆژنامە نوس ئەرسەلان ڕەحمان
9. ڕۆژنامەی کوردستانی نوێ ژمارە (٤٠٢١) ڕۆژی ٢٠٠٦/٧/١٦ ل٥
10. ڕۆژنامەی کوردستانی نوێ ژمارە (٤٠١٩) ڕۆژی ٢٠٠٦/٧/١٣
11. فیلمی دۆکۆمێنتاری (عەڵقەی بوکێنیم) دەرهێنانی محەمەد سەید .